

Workshop 1

PESTEN EN GEPEST WORDEN

Zoeken naar ingrediënten voor een dialoog met adolescenten.

Gerdy Segers

Het is zeker geen gemakkelijke opgave waarvoor leraren in het voortgezet onderwijs zich in de huidige tijd gesteld zien. In een schoolsituatie waar de lesstof prioriteit heeft wordt een groot ethisch appél gedaan op de leraren om in de gegeven tijd de interacties in de klas met en tussen adolescenten zo rechtvaardig mogelijk te laten verlopen. Zeker waar pestgedrag zich voordoet is dit geen kleinigheid. De leraar en het onderwijssysteem hebben per definitie een beperkt mandaat met het oog op persoonlijke begeleiding van leerlingen. Zij hebben daarvoor weinig tijd en opleiding. Toch wordt van hen op het terrein van het werken aan geestelijk welzijn van de leerlingen en sturing van de interacties in de klas verwacht dat ze verantwoordelijkheid opnemen. Als zich dan situaties voordoen waar jongeren elkaar onrechtvaardig behandelen dringt het ethisch appél zich sterk op bij de verantwoordelijke volwassenen en de gevoelens van onmacht lopen uiteraard mee op.

De tijd is beperkt, de situatie is complex en de leraren zijn niet voldoende toegerust.

Over opbouwen, uitbouwen en herstel van vertrouwen in de relatie opvoeder-adolescent (dus ook leraar - adolescente leerling) gaat deze workshop. De relatie met de pester zal speciale aandacht krijgen, maar ook die met het gepeste kind en met de individuen in de middengroep.

Van de pester is echter het moeilijkst het vertrouwen te winnen door leraren en hulpverleners en ook hun ouders zijn vaak niet gemakkelijk te bereiken.

Zeker zijn er veel bruikbare methoden ontwikkeld de laatste jaren om het fenomeen pesten in de klas bespreekbaar en beheersbaar te maken. Mijn overtuiging is dat jongeren, die frequent verregaand pestgedrag vertonen, meer nodig hebben dan een gedragsmatige of een groepsdynamische aanpak om fundamentele verandering te realiseren.

De relationeel ethische invalshoek biedt hier aanvullende mogelijkheden.

Leren onderzoeken van en werken met de balans van geven en ontvangen zal niet hét wondermiddel zijn dat opvoeders en leraren direct verlichting biedt in deze zware opgave. Het kan wel nieuwe mogelijkheden aanreiken om in de beschikbare tijd binnen de onderwijssituatie meer te zien van de motiverende factoren in relaties tussen twee jonge mensen.

De balans van geven en ontvangen

Een relatie bestaat uit twee personen.

Tussen beiden beweegt de balans van geven en ontvangen.

Hoe de balans ligt tussen leerlingen onderling, wordt mede bepaald en beïnvloed door hun relaties met andere belangrijke personen in hun leven.

Recht doen en gedaan worden

Iedereen heeft wel in bepaalde relaties in het verleden wantrouwen opgebouwd, zich niet gezien geweten in de investering in een relatie en in wat dat gekost heeft op dat moment. Er is wel verschil in relaties waarin het kind niet op billijke mee-verrekening van zijn belangen kon vertrouwen en het maakt uit om welke aspecten in de relatie het draaide. Als het kind b.v. niet gezien is in wat het nodig heeft door de ouders, werkt het wantrouwen naar anderen veel fundamenteler door.

Als op grote schaal de bijdragen van het kind niet erkend zijn, kan moeilijk een besef van werkelijk van tel zijn ontstaan. Als het kind er dan uiteindelijk van uitgaat dat zijn verlangens en belangen niet meewegen in relaties met anderen, lijkt de enige mogelijkheid om te overleven nog pakken wat je pakken kunt en pakken wie je pakken kunt om zo zelf niet gepakt te worden. Juist in de adolescentie fase gaat het kind natuurlijkerwijs meer buiten het gezin relaties aan. De kinderen die het minst geleerd hebben om de eigen belangen in faire dialoog te behartigen komen dan het meest in machtsrelaties en onrechtvaardige verhoudingen terecht: de relatie van het kind dat pest en het kind dat gepest wordt.

Macht misbruiken én zich terugtrekken zijn beide vormen van uit de dialoog gaan.

In eerdere relaties (binnen het gezin) opgebouwd vertrouwen of wantrouwen bepalen dus mee wat gegeven en ontvangen wordt in de relaties met leeftijdsgenoten.

Aangezien de trouw van het kind aan de ouders en het gezin niet uit te wissen is en enkel vraagt gerespecteerd te worden, lijkt een verbod op bepaald gedrag slechts een oppervlakkige oplossing. Niettemin moet onrechtvaardig gedrag gestopt worden. Toch is de kans op herhaling op een andere plaats of in een andere vorm groot als het enkel bij bestraffen of anderszins stoppen blijft.

Het wantrouwen van de leerling is niet zomaar om te buigen naar vertrouwen. Hij wantrouwt met recht, in het licht van zijn geschiedenis. M.a.w. er was voorheen reden om de mogelijkheid van billijke relaties te wantrouwen.

Door niet vanuit het kader van goed en slecht gedrag te kijken, maar samen te onderzoeken van waaruit pesten en gepest worden voortkomt en dit te erkennen naar de leerling toe, wordt extra vertrouwen tussen de leerling en zijn leraar, tussen de adolescent en de opvoeder geïnstalleerd.

Juist deze erkenning werkt heilzaam naar het meer durven toevertrouwen aan de leraar, mits in zijn erkenning de loyaliteit van de leerling naar degenen die hem onrecht deden (m.n.. ouders, maar ook broers, zussen, grootouders, familieleden en belangrijke anderen), gerespecteerd wordt. (meerzijdig partijdige grondhouding).

De dialoog

Gezien vanuit de relationele ethiek gaat de dialoog over een wijze van in relatie zijn en niet over praten met elkaar. Het gaat over een in relatie zijn op een manier dat men zichzelf laat zien en zijn eigen waarheid inbrengt en tegelijkertijd blijft openstaan voor de ander en diens waarheid. Hier vinden we het gebied waar uniek zijn en in relatie zijn, vrijheid én verbondenheid samenvallen.

In de dialoog reikt men uit naar de ander, maar niet ten koste van zichzelf en stelt men zich aanwezig, maar niet ten koste van de ander.

Op het moment dat de leerling pest stelt hij zichzelf aanwezig ten koste van de ander en de leerling die gepest wordt reikt niet uit naar de ander, ten koste van zichzelf.

Juist in de adolescentiefase zijn jongeren erg zoekende op dit gebied: het vinden van vrijheid in verbondenheid, jezelf worden zonder de ander te verliezen. En het zijn natuurlijk de jongeren die het minst uitgenodigd zijn in het verleden om hun eigen belangen van het moment en op langere termijn te tonen en te behartigen, die hier in de problemen komen.

De moed om jezelf nog te tonen met je belang in je kwetsbare ambivalentie ontbreekt dan, juist als je ontwikkelingsfase je aanstuurt om dit wel te doen.

Uiteraard spelen in de groepsdynamiek tussen jongeren in een klas belangrijke machtsaspecten. De angst om uit te reiken bij een leerling die wordt gepest, wordt zeker gevoed door angst voor represailles, die ook werkelijk veelvuldig plaatsvinden. Dat maakt het constructief oppakken van pesten in de klas nog meer ingewikkeld.

Maar jongeren die voldoende mensen als betrouwbare hulpbron (dit kunnen leraren zijn) om zich heen hebben, waarmee ze hun pijn en de betekenissen daarvan kunnen delen, zonder hun loyaliteiten te hoeven verbergen, zullen eerder tot constructieve oplossingen komen, of het nu de gepeste leerling of de leerling die pest betreft.

De noodzaak om te blijven zoeken naar mogelijkheden tot recht doen aan elkaar in een klas blijft voor alle betrokkenen inclusief de pestende jongere zeer groot.

Iedereen die onrecht meemaakt en hier niet constructief op kan reageren voelt zich daar niet comfortabel bij. De vraag komt op “Ben ik nu schuldig aan het voortgaan van onrecht?” Dit geldt voor leerling maar zeker ook voor de opvoeder en leraar vanuit zijn verantwoordelijkheid.

Degene die het onrecht doet, heeft extra hulp nodig omdat hij ethisch gezien steeds meer schuld opbouwt en terecht is gekomen in een spiraal waar ook aan hem geen recht meer gedaan kan worden. Zo zullen dus zijn gerechtigde aanspraken enkel toenemen met een grote kans dat die ook weer bij onschuldige derden afgerekend worden.

Als we dan spreken over het begeleiden van jongeren bij het vinden van de vrijheid, het vertrouwen en de moed om relaties te ontwikkelen, waarin men zichzelf en tegelijkertijd ook de ander recht kan doen, verdient deze laatste partij speciale zorg.

Erkenning van het onrecht

Zolang een persoon geen erkenning krijgt voor zijn eigen slachtoffer zijn en voor wat hij in zijn context tot nu toe geïnvesteerd heeft (en ten koste van wat) , zal hij de rekening daarvan bij andere onschuldige derden neer blijven leggen. Juist het erkennen van het geleden onrecht werkt helend indien dit gebeurt met respect voor de loyaliteiten van de persoon in kwestie. Het erkennen van slachtofferschap en investeringen brengt iemand (b.v. de jongere die pest) bij de pijn en lasten in zijn verleden. Het in het licht zetten van de lasten die deze jongere gedragen heeft, kan hem uiteindelijk dichterbij brengen bij de pijn die hij nu anderen aandoet. Dit kan het moment zijn waar hij de verantwoordelijkheid op zich neemt om de roulerende rekening niet meer bij onschuldige derden neer te leggen.

Dan zijn de voorwaarden geschapen om met elkaar verder te zoeken naar constructieve oplossingen.

Tenslotte

Relationeel ethisch gezien verdient ieder mens het gezien te worden in hetgeen hem tekort gedaan werd en daar erkenning voor te krijgen. Het is het meest helende als degene die het onrecht deed daarvoor erkenning kan geven. Erkenning is de eerste stap naar het kunnen ombuigen van destructief gerechtigde aanspraken naar verantwoordelijkheid opnemen om aan anderen recht te doen.

Maar moet de leraar en de opvoeder zich daarmee bezig houden?

Ja, binnen mogelijkheden en beperkingen van zijn mandaat!

Leraren en hulpverleners die kennis hebben genomen van de constructieve mogelijkheden van de methodiek van het onderzoeken van de balans door de bril van de relationele ethiek, putten daaruit winst in het voeren van gesprekken met ouders. De kracht van erkenning geven daar waar werkelijk erkenning verdiend is, legt ook in oudergesprekken kiemen voor meer vertrouwen in de relatie leraar – ouder of opvoeder - ouder.

Het gericht de inhoud van problemen in relaties tussen leerlingen kunnen signaleren helpt de leraar of opvoeder waar nodig meer passende hulpverlening te adviseren.

In de workshop zal het accent liggen op het leren kijken naar menselijke relaties door de bril van de relationele ethiek. De methodiek van het lezen van de balans via het werken met het genogram is daarbij hulpmiddel.

Gerdy Rooijackers -Segers

Opleiding vormingswerk. Soc. pedagogiek/andragogie. Masterclass contextuele therapie. Zelfstandige praktijk binnen begeleidingsinstituut 'De Bron'. Opleider in Leren over leven.